

Eduskunnan
sosiaali- ja terveysvaliokunta

Diaarinumero
694/9B/15

Päiväys
17.2.2015

Viite

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan Ihmisoikeuskeskukselle 6.2.2015 lähettämä lausunto- ja kuulemispyyntö.

Asia

Ihmisoikeuskeskuksen lausunto koskien hallituksen esitystä HE 284/2014 vp eduskunnalle vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta

Ihmisoikeuskeskus edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta, laatii selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta, tekee aloitteita perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi, osallistuu eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön ja huolehtii muista vastaavista tehtävistä näissä kysymyksissä. Ihmisoikeuskeskus toimii hallinnollisesti eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä ja muodostaa sen ja Ihmisoikeuskeskuksen valtuuskunnan kanssa Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution.

Ihmisoikeuskeskus keskittyy lausunnossaan vammaissopimuksen 33 artiklan edistämisen-, suojelu- ja seurantaan.

Sopimuksen turvaamien oikeuksien edistäminen, suojelu ja seuranta: yleistä

Vammaisyleissopimuksen 33 artiklan (kohdat 2 ja 3) mukaan:

Kukin sopimuspuoli oikeus- ja hallintojärjestelmänsä mukaisesti ylläpitää tai vahvistaa kyseisessä sopimuspuolella rakennetta, johon kuuluu tarpeen mukaan yksi tai useampi riippumaton järjestelmä ja jonka avulla edistetään, suojellaan ja seurataan tämän yleissopimuksen täytäntöönpanoa, tai nimeää tai perustaa tällaisen rakenteen. Nimetessään tai perustaessaan tällaisen järjestelmän

sopimuspuolet ottavat huomioon periaatteet, jotka koskevat ihmisoikeuksia suojelevien ja edistävien kansallisten instituutioiden asemaa ja toimintaa, eli niin sanotut Pariisin periaatteet.

Kansalaisyhteiskunta, erityisesti vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt, on osallistettava ja heidän on osallistuttava valvontaprosessiin täysimääräisesti.

Vammaisyleissopimuksen 33 artiklaa pidetään kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toistaiseksi kattavimpana kansallisen tason toimeenpano- ja seurantajärjestelmänä. Siinä esitettyjen uudentyyppisten velvoitteiden vuoksi on vielä varhaista tehdä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä edistämisen, suojele- ja seurantatehtävien toimeenpanosta eri maissa. YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto on kuitenkin koostanut selvityksen siitä, miten artiklan mukaiset tehtävät on järjestetty sopimuksen ratifioineissa eurooppalaisissa sopimusvaltioissa (OHCHR European Regional Office: *Study on the Implementation of Article 33 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Europe*).

Selvityksen mukaan yleissopimuksen 33 artiklan mukaiset tehtävät on osoitettu monissa muissakin maissa kansallisille ihmisoikeusinstituutioille, joita on pidetty laajan ihmisoikeuksia edistävän ja suojaavan mandaattinsa puolesta tehtävään erityisen hyvin soveltuvina. Näin on tehty mm. Tanskassa (Danish Institute for Human Rights) ja Saksassa (German Institute for Human Rights).

Hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että sopimuksen edistämisen, suojele- ja seurantatehtävät osoitetaan eduskunnan oikeusasiamiehelle, Ihmisoikeuskeskukselle ja sen valtuuskunnalle. Nämä tahot muodostavat myös Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution, jonka katsotaan täysin täyttävän ns. Pariisin periaatteet.

Edistämisen, suojele- ja seurantatehtävien osoittaminen kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle *expressis verbis* tärkeää

Kansalliset ihmisoikeusinstituutiot ovat lailla perustettuja itsenäisiä ja riippumattomia ihmisoikeuksia edistäviä ja turvaavia toimielimiä. Niiden asemaa, tehtäviä ja kokoonpanoa määrittelevät **YK:n yleiskokouksen vuonna 1993 hyväksymät kriteerit, nk. Pariisin periaatteet**. A-statuksen saaneet ihmisoikeusinstituutiot täyttävät täysin nämä kriteerit.

Suomen kansallinen ihmisoikeusinstituutio koostuu Ihmisoikeuskeskuksen ja sen valtuuskunnan yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa muodostamasta kokonaisuudesta. Tämä kokonaisuus haki ja sai korkeimman mahdollisen A-statuksen vuonna 2014. Muodollisesti A-status luovutetaan sille maaliskuussa YK:n päämajassa Genevessä.

A-statuksen myötä Suomen kansallisella ihmisoikeusinstituutiolla on puheoikeus YK:n ihmisoikeusneuvostossa ja äänioikeus kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kansainvälisessä koordinaatiokomiteassa ICC:ssä. **A-statusta pidetään YK:ssa ja yleisemminkin kansainvälisesti erittäin tärkeänä.** Kansallisia

ihmisoikeusinstituutioita pidetään tärkeinä yhteistyökumppaneina YK:n lisäksi erityisesti Euroopan unionin perusoikeusvirastossa, Euroopan neuvostossa ja ETYJ:ssä samoin kun kotimaan perus- ja ihmisoikeusyhteistyössä.

Maailmassa on tällä hetkellä 72 kansallista ihmisoikeusinstituutiota, joilla on A-status. Kaikkiaan ihmisoikeusinstituutioita on 108.

Pariisin periaatteet edellyttävät, että **kansallisen ihmisoikeusinstituution mandaatti käy selvästi ilmi perustuslaista tai muusta lainsäädännöstä.** Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kansainvälinen koordinaatiokomitea on antanut kyseistä kriteeriä koskevan **tulkintasuosituksen, jonka mukaan kansallinen ihmisoikeusinstituutio tulee perustaa perustuslailla tai lainsäädännöllä.** Toimeenpanovallan edustajan määräys ei ole riittävä takaamaan instituution pysyvyyttä ja itsenäisyyttä.

Hallituksen esitys Ihmisoikeuskeskuksen perustamisesta pohjautui ajatukselle siitä, että keskuksen myötä Suomeen syntyy kokonaisuus, joka täyttää täysin Pariisin periaatteet. Hallituksen esityksen mukaan tämä kokonaisuus muodostuu Ihmisoikeuskeskuksesta ja sen valtuuskunnasta yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa. Lakiin eduskunnan oikeusasiamiehestä lisättiin Ihmisoikeuskeskusta koskeva luku. **Laissa ei kuitenkaan mainita, että kyseessä on Pariisin periaatteiden mukainen kansallinen ihmisoikeusinstituutio.**

Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution akkreditaatihakemukseen liittyvässä kirjeenvaihdossa ja hakemushaastattelussa kävi ilmeiseksi, että ICC:n akkreditaatiokomitea pitää lainsäädäntötasoisista selkeää mainintaa kansallisesta ihmisoikeusinstituutiosta erittäin tärkeänä. Kysymys oli niin keskeinen, että vaikutti jopa siltä, että A-statuksen saaminen olisi saattanut jäädä tästä kiinni. Vaikka näin ei siis lopulta käynyt, asia nousee jälleen esille, kun Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution statusta arvioidaan uudelleen 5 vuoden kuluttua.

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että lakiin lisätään nyt oma luku kansallisesta ihmisoikeusinstituutiosta. Työryhmän esittämä ratkaisumalli, johon myös eduskunnan oikeusasiamies lausunnossaan viittaa, oli tässä suhteessa selkeämpi kuin hallituksen esitys.

Vammaisten henkilöiden osallistuminen edistäm-, suoje- ja seurantatehtäviin

Vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 3 kohta edellyttää, että kansalaisyhteiskunta, erityisesti **vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt, on osallistettava ja heidän on osallistuttava valvontaprosessiin täysimääräisesti.**

Osallistuminen on ajateltu toteutettavaksi ennen kaikkea Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunnan kautta. Valtuuskunta asetti vuonna 2014 työryhmän valmistelemaan asiaa. Työryhmä on luonnostellut kuvauksen pysyvän vammaisjaoston (*vammaisten ihmisoikeuskomitea*) tehtävistä ja kokoonpanosta liitettäväksi ihmisoikeusvaltuuskunnan työjärjestykseen.

Vielä keskeneräisen (mutta varsin pitkälle valmistellun) luonnoksen mukaan jaosto voi tehdä **esityksiä ja esittää näkemyksiään** eduskunnan oikeusasiamiehelle ja Ihmisoikeuskeskukselle siitä, miten nämä voisivat **kehittää** vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista ja sopimuksen täytäntöönpanotehtävien hoitamista. Jaosto voi myös **esittää** ihmisoikeusvaltuuskunnalle käsiteltäväksi vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyviä kysymyksiä.

Eduskunnan oikeusasiamies ja Ihmisoikeuskeskus puolestaan pyytävät jaostolta **asiantuntija-apua** heille kuuluvien vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanotehtävien hoitamiseksi. Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi **tarkastusten suorittaminen, lausunnot, aloitteet ja kannanotot sekä vammaisten oikeuksiin liittyvä koulutus ja tiedotus.**

Tarkoituksena on, että ihmisoikeusvaltuuskunta nimeää jaoston *jäseniksi* Ihmisoikeuskeskuksen johtajan esityksestä vähintään 4 ihmisoikeusvaltuuskunnan jäsentä sekä *asiantuntijoiksi* eduskunnan oikeusasiamiehen ja Ihmisoikeuskeskuksen edustajat ja vähintään 4 ihmisoikeusinstituution ulkopuolista vammaista asiantuntijaa. Valtuuskunta voi nimetä jaoston asiantuntijoiksi myös tarvittavan määrän muita vammaisten henkilöiden oikeuksiin hyvin perehtyneitä henkilöitä.

Jaoston toimikausi on neljä vuotta, kuitenkin enintään valtuuskunnan toimikausi. Jaostoa asetettaessa pyritään turvaamaan sen monipuolinen osaaminen ja kokemus vammaisuudesta sekä eri vammaisryhmien tarpeiden huomioon ottaminen. Tasa-arvolain vaatimukset miesten ja naisten osuudesta otetaan huomioon. Lisäksi noudatetaan rotaatioperiaatetta.

Vammaiskomitean kautta tapahtuvan vammaisten henkilöiden ja heidän edustamiensa järjestöjen osallistumisen lisäksi voidaan tarvittaessa järjestää myös laajempia kuulemistilaisuuksia. Tämä voi olla erityisen tarpeellista muun muassa lasten ja kehitysvammaisten osallistumismahdollisuuden turvaamiseksi.

Edistämis-, suojelu- ja seurantatehtävään tarvittavat resurssit

Vammaisyleissopimuksen edellyttämät edistämis-, suojelu- ja seurantatehtävät ovat ainutlaatuiset ja laajat, kuten edellä on todettu. Hallituksen esityksessä lähdetään – aivan oikein – siitä, ettei näiden tehtävien hoitamista ole mahdollista toteuttaa Ihmisoikeuskeskuksen nykyisillä resursseilla, jotka ovat jo ennestään liian vähäiset. Keskuksella on tällä hetkellä johtaja ja kaksi asiantuntijan virkaa kaikkien sen lakimääräisten tehtävien hoitamiseen.

Ihmisoikeuskeskuksen resurssien riittämättömyyteen ovat jo nyt kiinnittäneet huomiota paitsi kansallisen ihmisoikeusinstituution akkreditaatiohakemusta arvioinut toimielin, myös useat ihmisoikeussopimusten valvontaelimet.

Vertailun vuoksi voi todeta, että Tanskassa vastaavien tehtävien hoitamiseksi saatiin rahoitus kuuden henkilön palkkaukseen.

Ihmisoikeuskeskus pitää aivan välttämättömänä, että hallituksen esityksessä ehdotetut kolme uutta virkaa sille osoitettujen edistämistä ja seurantatehtävien hoitamiseksi nyt perustetaan.

Koska yleissopimus vahvistaa merkittävästi haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumista, esitettyä lisäresursointia voi pitää perusteltuna ja erityisen tärkeänä.

Sopimuksen ratifiointi on tärkeää nyt

Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että vammaisyleissopimus ratifioidaan nyt. Suomen selkeä linjaus siitä, että kansainväliset ihmisoikeussopimukset ratifioidaan ilman varauksia vasta sen jälkeen, kun kansallinen lainsäädäntö kaikilta osin vastaa sopimusvelvoitteita, on kunnioitettava ja tärkeä. Se asettaa myös erinomaisen esimerkin muille maailman valtioille. Erityisen tärkeä tämä linjaus on kaikkein keskeisimpien sopimusvelvoitteiden osalta ja silloin, kun sopimusvelvoitteiden noudattamisesta ei vallitse kansallisesti poliittista yksimielisyyttä.

Sirpa Rautio
Johtaja

Kristiina Kouros
Asiantuntija